

PAVAO TEKAVČIĆ

**O JEZIČNIM I STILSKIM ZNAČAJKAMA SUVREMENE
ISTROROMANSKE PROZE**Berislavićeva 12
HR 41000 ZagrebIzvorni znanstveni rad
UDC: 800.874:805.0–1/–5(497.13):82–3
Ur.: 1991–07–29

Na suvremenim proznim istroromanskim (rovinjskim) tekstovima (u antologiji *Istria Nobilissima* studiraju se određeni sintaktički, semantički, pragmatički i leksikološki problemi, čime se dopunjuje i zaokružuje autorov dosadašnji rad na tom polju. Unatoč sociolingvistički inferiornu položaju u odnosu na talijanski i hrvatski, rovinjski i drugi srodni govori pokazuju vitalnost i sposobnost da budu sredstvom izražavanja lokalne književnosti.

1. Književni rad na istroromanskim (IR) ili istriotskim govorima naročito se razvio nakon II. svjetskog rata, i to u Rovinju (na temeljima iz prošlog stoljeća, koji se međutim ne mogu ubrojiti u svjesnu umjetničku produkciju, osim nekih rijetkih tekstova, kao npr. Devescovi 1894). Kao sve regionalne književnosti, i istroromanska je vezana za svoje područje i društvenu zajednicu, idiomom na kojem se izražava, tradicijama koje njeguje i čuva, različitim reminiscencijama, folklorom itd., tako da onome tko nije iz toga kraja i ne poznaje njegov nekadašnji i sadašnji život, nije uvijek lako razumjeti brojne fraze, igre riječi, aluzije na pojedine događaje, osobe. Ipak se može bez teškoća utvrditi niz karakterističnih jezičnih elemenata i zanimljivih značajki, kojih je mnogo više no što bi se možda u prvi čas mislilo. Kako se time bavimo desetak godina, željeli bismo ovdje predstaviti jedan, zadanim opsegom svakako ograničen, ali ipak reprezentativan izbor. Time s jedne strane namjeravamo počastiti Slavljenika, jer je Istra kao i njegov rodni Senj dio istarsko-kvarnerske regije; s druge pak strane dat ćemo dopunu i neke vrste sintezu dosadašnjega rada na jeziku i stilu IR književnosti.

2. Naš korpus čine tekstovi na IR dijalektima, prvenstveno na rovinjskom, objavljeni u dosada izašlim svescima antologije koju ukratko navodimo kao *Istria Nobilissima* (21 svezak, od 1968. do 1988; v. bibliografiju). Kako se u prvom redu bavimo sintaksom, semantikom i pragmatikom,¹ a malo i leksikologijom, ograničavamo se na tekstove u prozi: novele, crtice, uspomene, anegdote, a prije svega na

scenska djela (koja su u antologiji i najbrojnija). Budući da ne uzimamo u obzir poeziju, ne studiramo vodnjanske tekstove u antologiji, jer su oni mahom pjesme (doduše u slobodnom stihu i slobodnom metru, što ih znatno približava prozi). Praktički svi prozni tekstovi u antologiji *Istria Nobilissima* na rovinjskom su IR govoru.²

Zbog ograničena opsega ovog priloga ilustrirat ćemo glavne značajke, i to u principu jednim ili dvama primjerima, a za druga pitanja i primjere upućujemo na naše prethodne radove (v. bibliografiju).

3. U sintaksi naših tekstova naročito je značajan i razvijen niz postupaka za izražavanje onoga što nazivamo apsolutnim intenzitetom.³ Sva su ta izražajna sredstva u prvom redu, dakako, odraz afektivnosti a time svakako i pragmatičkih sadržaja. Apsolutni ćemo intenzitet ilustrirati sintetičkim elativom (tal. oblik na *-issimo*), atributima, usporedbama, afektivnim dopunama i ironičkim metaforama.

3.1. Talijanskom elativu na *-issimo* odgovara u rovinjskom oblik na *-éisimo*, koji i nije drugo nego adaptacija talijanskoga (odn. venetskoga) elativa. Primjer:⁴

- 1) *inturno la veila si oün biel uorto [...] – Siura sei, oün biliteisimo uorto...* (XVI, 146) 'oko vile je lijep vrt [...] – Da, gospodo, prekrasan vrt...'

3.2. Kao primjer intenzivirajućeg atributa dobro će poslužiti riječi muža, koji je čuo da je njegova supruga zatražila rastavu braka:

- 2) *E ti vivi stu curaio spudarà da dumandà el dasenbro? [...] (XV, 190) 'I ti si imala tu bezobraznu hrabrost da zatražiš rastavu? [...]'*

3.3. Evo jednoga primjera za intenzifikaciju usporedbom:

- 3) *i dascursi ca fa li duone unurate li dievo sta sacrite cume nel cunfasur [...] (XVI, 147) 'ono što govore poštene žene mora ostati tajnom kao u ispovjedaonici [...]'*

3.4. Iskaz se vrlo često pojačava i posljedičnom rečenicom, kao u sljedećem kratkom opisu:

- 4) *a ta uò scupià oüna barufada ca pariva oüna rivulusion...* (XIV, 115) 'izbila ti je svađa da je izgledalo kao da je revolucija...'

3.5. U afektivna pojačanja spada i »čestica« *i te kako* (tal. *e come*), a također i *altro che*, koju nije moguće točno prevesti na hrvatski.⁶ Evo po jednog primjera za svaku od tih »čestica«:

- 5) *meio i ta capeiso siè, e cume ch'i ta capeiso [...] (X, 143) 'ja te razumijem, znaš, i te kako te razumijem [...]'*
 6) *xe vero, barba Bepo? – Altro ca viro... vireisimo! [...] (XII, 283–284) 'je li istina, barba Bepo? – Ne (samo) istina... super-istina! [...]'*

3.6. U sljedeća tri primjera nalazimo pojačanje dopunom (7), te metaforom (8 i 9):

- 7) *i dviù fa oùn silensio da tonba...* (XII, 281) 'morate biti tiho kao u grobu...'
- 8) *la zì oûna tavana quando ca la ponzo.* (XII, 309) 'ona je obadica kada bude.'
- 9) *E la batana? A gira oùn purtento.* (XIV, 129) 'A barka? Bila je čudo.'

Obje su metafore naravno ironične: prva opisuje jednu jezičavu babu (8), druga barku jednoga čudaka, koja je bila strašno prljava (9).

4. Drugim značajnim elementom IR sintakse u proučenim tekstovima smatramo ono što smo u jednom ranijem radu (Tekavčić 1987) definirali kao performativne zavisne rečenice. Slijedeći u definiciji i interpretaciji performativnog faktora (tal. *il performativo*) talijanske lingviste D. Parisija i F. Antinuccija (1977, str. 152–169 i 272),⁸ ubrajamo u performativni faktor sve ono što se odnosi na govornikovu namjeru, tumačenje njegova iskaza, komentar itd., pa u skladu s tim smatramo performativnim zavisnim rečenicama one rečenice koje nisu zavisne (umetnute, *embedded*) prema površinskoj, izrečenoj, glavnoj rečenici, nego prema jednoj dubinskoj, »na površini« neizrečenoj glavnoj rečenici s performativnom funkcijom. Takve su rečenice većinom uzročne ili motivirajuće, dok su drugi tipovi rjeđi. U primjerima koji slijede nalazimo najprije uzročnu rečenicu (tumačenje zašto dotična osoba trči prema pravcu, točnije tumačenje *smjera* trčanja), zatim motivirajuću rečenicu (osnova pitanja), pa namjernu i napokon pogodbenu rečenicu (u namjernoj performativna glavna rečenica može se popuniti kao 'treba kazati', u pogodbenoj kao 'reći ćemo vam' ili sl.).

- 10) *Mei i curo a prua, parchì el «Lansardo» viva la timunièra a poupa [...]* (XIV, 124) 'Ja potrčah prema pramcu, jer »Lansardo« je imao kormilarevu kućicu na krmi [...]'
- 11) *A xi el taliàn? Parchì a xi rivà [...] su muièr.* (III, 214) 'Je li Talijan ovdje? Došla mu je naime [...] žena.'
- 12) *Par deì el viro pré Zuorzi el fiva oun bon sarveissio.* (VII, 159) 'Da kažemo istinu [= Istini za volju], pop Zuorzi vršio je dobro službu.'
- 13) *Sa vui i nu savì, doùto quil ca di fiva loù [...] gira van seìglio [...]* (XIV, 135) 'Ako vi ne znate, sve što bi on govorio [...] bilo je sveto pismo [...]'

5. Naš kratki osvrt na sintaksu IR rovinjskih tekstova završit ćemo takozvanim rasječenim rečenicama (tal. *frasi scisse*, engl. *cleft sentences*). To je sredstvo isticanja toliko proučeno i tako dobro poznato, da nije potrebno nikakvo uvodno objašnjanje; stoga navodimo samo jedan primjer, no taj je primjer, kako smo ranije (Tekavčić 1988) pokazali, višeznačan i naročito zanimljiv za sintaktičku analizu. Primjer glasi ovako:

- 14) *Siur'Anzula [...] a zì el fante ca la vol.* (XII, 244) 'Gospođo Anzula, treba vas dostavljati.'

Po našem mišljenju ta se rečenica može čitati na pet načina.

1. Shvatimo li je kao rasječenu rečenicu, prijevod bi bio: 'Gospodo Anzula, dostavljač [istaknuto naglaskom; tj. 'ne netko drugi'] vas treba.'

2. Ako tu rečenicu shvatimo kao odnosnu, možemo je interpretirati kao restriktivnu ili kao tzv. eksplikativnu odnosnu rečenicu, tj.:

'Gospodo Anzula, to je [onaj] dostavljač koji vas treba' (podrazumijeva se da ima i drugih, koji je ne trebaju);

'Gospodo Anzula, to je dostavljač, koji [= i on] vas treba.'

3. Rovinjski oblik *a zì* odgovara ne samo talijanskom *è* nego i tzv. egzistencijalnom glagolu *esserci*, dakle u 3. licu prezenta *c'è* (franc. *il y a*, engl. *there is* itd.). Taj glagol ima najčešće prezentativnu funkciju, tj. uvodi nešto novo, tako da je rasječena rečenica isključena (jer ona ističe nešto već poznato). Ako dakle oblik *a zì* shvatimo kao ekvivalent talijanskome *c'è*, moguća su samo dva spomenuta tipa odnosne rečenice, tj.:

'Gospodo Anzula, tu je dostavljač koji vas treba.'

'Gospodo Anzula, tu je dostavljač, koji [= i on] vas treba.'

Na temelju cijeloga igrokaza iz kojega je uzet taj primjer proizlazi da je jedino to posljednje čitanje moguće.

Tekstovi koje smo proučavali obiluju takvim primjerima, a kako je interpunkcija (i uopće grafija) vrlo daleko od dosljednosti i pouzdanosti, očito je koliko problema može praviti interpretacija.

6. U pragmatičkom i tekstovnom smislu važan su jezični element i uzvici ili kako ih nazivaju neki (Villani 1986) fonosimboli. Od mnoštva uzvika, koji mogu imati najrazličitije funkcije (v. Tekavčić 1989) izdvajamo ovdje četiri karakteristična primjera. U prvom dolazi uzvik *čuo*, inače u IR, venetskom i u našim dijalektima *čo*; u našem primjeru on je u funkciji obraćanja sugovorniku, pomiješanoga s predbacivanjem, »pozivanjem na red«. Drugi primjer donosi uzvik koji se obično transkribira kao *ahà*, a upotrijebljen je u funkciji prisjećanja prethodnoga dijaloga, prekinutoga nekom digresijom. U trećem primjeru nalazimo uzvik fizičke boli (ribar koji zapomaže, pao je golom stražnjicom na sanduk škrpina i morskih pauka). Napokon, četvrti primjer sadrži nešto što zapravo nije uzvik, čak i ne spada u jezik (jer nije artikulirani glas), a ipak može imati najrazličitije funkcije. Taj se, zapravo parajezični, element sastoji od same nazalnosti uz cio niz intonacija, a transkribira se kao *mh*, *hm*, *mm*, *mhm* i sl. P. Villani spominje da je već Karcevskij definirao taj jezični izraz kao uzvik s nultim fonemom (Villani 1986, str. 37).

Primjeri:

15) *Ciud, tuoco da salumier*⁹ [...] *ara ca Menaga uò oûna caligrafia ciara* [...] (VI, 72) 'Ej, krntijo stara [...], da znaš da Menaga ima jasan rukopis' [= shvaća o čemu se radi]

16) *E, duopo, chi va cuntivo? Aaaa, sti cassiti i ma zì vignoudi zali e douri cume i cupi...* (VII, 185) 'I, onda, što sam vam ono pričala? Ahà, ti su mi kolačići isпали žuti i tvrđi kao crepovi...'

- 17) *Ah! Ah! Agioùto, mare mieia! Ahi! ahi! [...] Cosa ca ma dol. (XIV, 124)*
'Jao! Jao! Upomoć, majko moja! Joj! joj! [...] Kako me boli.'
- 18) *doùti la cugnuso ca la zì oùna zgurna zbuzada. – M... gila?! La ga bada el pil sul'uvo, basta deì ca la zi muzunada con doùto el fituval. (XII, 307)*
'svi je poznaju jer je probušeni žlijeb [= brbljavica]. – Mmmm?... Ona?! Traži dlaku u jajetu, dosta je reći da je zavađena sa svim stanarima.'

7. Naš pregled jezičnih i stilskih značajki rovinjske proze, ma kako sažet bio, ne bi bio potpun bez osvrta na funkcije aloglotskih elemenata. S obzirom na golemu sličnost i genetski afinitet IR govora i istarskoga venetskoga dijalekta, bar u modernoj fazi (od polovine 19. stoljeća otprilike dalje; iz ranijih perioda nemamo pisanih IR materijala), ne možemo u aloglotske elemente ubrojiti ono što je preuzeto iz venetskoga ili je od iskona identično u oba idioma. Stoga se valja ograničiti na ostale leksičke komponente, a to su slavizmi (kroatizmi), latinizmi i germanizmi. Svako od tih komponenata posvetili smo po jedan zaseban rad, ali je mnogo zanimljiva materijala još ostalo neobrađeno. Ovdje neka nam bude dovoljan mali izbor koji slijedi.

7.1. Među kroatizme valja ubrojiti dva primjera oblika *neću*: u prvom, koji je (uz još jedan, v. §7. 2) posve iznimno uzet iz jednoga rimovanoga skeča Giusta Curta, kći se tuži na oca, kome se neke stvari ne mogu dokazati; u drugom se radi o prilično »naelektriziranom« dijalogu triju žena u vezi s nasljedstvom. Evo tih primjera:

- 19) *savì zà, ca fra meio e ma pare zi oùn boùz fondo. / Iè vardà da spiagaghe al viecio / ma la suova raspuosta zì... niècio. (VII, 119)* 'znate već da je između mene i mojega oca dubok jaz. / Nastojala sam staromu objasniti, / no njegov je odgovor... neću.'
- 20) Gaspara: *Meio? Ara [...] i me lavo li man cume Ponsio Pilato [...]* – Lusiata: *E ti faghi el tuòvo spurco duvir. – Tuneina: Invisè da deighe grasie, la cristiana da'l suòvo conseilgio... niècio! (VI, 67)* 'Gaspara: Ja? Evo [...] perem ruke, kao Poncije Pilat. – Lusiata: I vršiš svoju prljavu dužnost. – Tuneina: Mjesto da joj zahvali, žena joj daje savjet... neću!'

U tim primjerima *neću* ima šire značenje nego u hrvatskom, tj. izražava odbijanje, neslaganje, protivljenje uopće (pogotovo u primj. 2). Taj oblik navodi i Manlio Cortelazzo u svojim studijama mletačkoga govora u 16. stoljeću (Cortelazzo 1989, str. 152, 353, 547, 564), ističući da je u Veneciji toga stoljeća taj kroatizam morao biti prilično proširen (str. 353).

7.2. Zanimljiv je i sljedeći primjer, i opet iz jednoga Curtova skeča u stihu, koji nosi naslov *Biegna favalare biel* 'Valja pravilno govoriti' (*Istria Nobilissima* XX, 229–233). Vjerojatno se radi o autorovoj osobnoj ad hoc tvorevini (jer njegov jezik uopće obiluje afektivnim, folklornim elementima, poslovicama i uzrečicama). Na str. 231. čitamo ovaj distih:

21) *I siè ch'i fago cume el Mato-piri / ma la culpa fi da stu favalare biel... ia-bentibiri!* 'Znam da činim kao i Ludi-Piri [osoba-simbol u Rovinju], ali kriv je taj pravilni govor... jebentibiri!'

Završni uzvik očito nije drugo nego deformacija, radi rime, poznate hrvatske psovke, s pravilnim rovinjskim prijelazom protoničkoga /e/ u /a/.

7.3. Od latinizama ogledat ćemo samo jedan, kojim smo se i ranije pozabavili, i dopuniti izlaganje novim podacima. To je riječ *lacuiabita* [lakujàbita], u ovom odlomku iz Curtova igrokaza *El bateizo* ('Krstitke'):

22) *Anche sta ma cugnada la zi tastarda cume oûna moûla, nù la vol sintei anduve lacuiabita [...]* (XII, 298) 'I ta je moja šurjakinja tvrdoglava kao mazga, ne želi čuti pametnu riječ [...]'

Istu riječ naći ćemo i u vodnjansko-talijanskom rječniku G. A. Dalla Zonce (1978), samo što je priređivač M. Debeljuh krivo pročitao iz (izvanredno nečitljivo-ga) Dalla Zoncina rukopisa *congiàbeta*, pa je tako i otisnuto. Ispravni je oblik, međutim, *cougiàbeta*, što u Dalla Zoncinoj grafiji transkribira izgovor [kujàbeta]. Riječ dolazi u rječniku kao samostalna natuknica, s prijevodom 'qui habitat (il salmo)' i u frazi *al giòvo no vòl sintèi la cougiàbeta* 'la verità genera nimistà o odio, ognun si adira al vero'.

Napokon, L. Zanini upotrebljava u jednoj od svojih pjesama istu tu riječ u obliku *Quiabita*, tj. *Al no vol sintèi 'l «Quiabita»*, što prevoditelj njegovih pjesama Mate Maras prevodi 'Ne želi čuti »Zaklinjem te«' (Zanini 1983, str. 200–201 i 298).

Tim trima potvrdama možemo sada dodati još neke, koje smo otkrili u međuvremenu.

1. D. Cernecca u svom rječniku balskoga IR govora (Cernecca 1986) citira oblik *coiàbita* u značenju 'storiella, cosa noiosa'.

2. U furlanskom idiomu postoji oblik *quiabitat*, najbliži latinskom ishodištu (v. malo dalje), u frazi *sinti il quiàbitat* 'sentire un aspro rimprovero' ['čuti oštar prijekor'] (Il Nuovo Pirona, s. v.).

3. G. B. Pellegrini (1987) poznaje oblike *cuiabita* 'opomena, ukor, prijekor' (u drugim, sličnim značenjima *chiabita*, *quiàbita*, u sjevernotalijanskim dijalektima). Ishodište svim tim oblicima jesu početne riječi 90. psalma *Qui habitat in adiutorio Altissimi* (cfr. Dalla Zoncin prijevod!), koji se recitira u egzorcizmima (Pellegrini 1987, str. 231).

Da rekapituliramo. U dosadašnjim istraživanjima našli smo ove oblike (redom kako smo ih ovdje citirali): *lacuiabita*, *cougiàbeta*, *quiabita*, *coiàbita*, *quiàbitat*, *cuiabita*, *chiabita*, *quiàbita*.

Značenja su dosta različita 'pametna riječ', 'istina' (dopunili bismo: skresana u brk), zakletvena formula (najbliže prvotnom značenju što ga daje Pellegrini), 'dosadna stvar', 'ukor'.¹⁰

7.4. Evo nas napokon na posljednjoj, tj. germanskoj (njemačkoj) aloglotskoj komponenti IR leksika. Upućujući na prethodnu studiju o tome (Tekavčić 1986), podsjetit ćemo ovdje samo na najvažnije. Praktički svi su germanizmi vezani uz

semantičku sferu rata, vojske, discipline, kazne, strogosti i sl. Te sadržaje (naročito zadnji nabrojeni) izvrsno ilustrira germanizam *fasteinzi* (s nekim malim varijantama), koji je ne samo najčešći germanizam, nego i najbolje zastupani aloglotski leksički element uopće, jer se javlja čak osam puta. To je rovinjska adaptacija njemačkoga pitanja *verstehen Sie?*, i u svih osam primjera dolazi u funkciji strogoga obraćanja, pozivanja na odgovornost ili barem kao najava nekog (po mišljenju govornika) važnoga iskaza. Sada se, međutim, ne namjeravamo dalje zadržavati na tome, nego ćemo se posvetiti jednom drugom, jednako zanimljivom germanizmu, koji smo utvrdili u rovinjskim tekstovima nakon citirane studije iz 1986. Evo najprije primjera u kojem dolazi ta riječ:

- 23) *quila ca dievo dame el susfai ga manca ancora nasi meti ben a mento.*
(V, 166) 'ona koja će meni isprašiti leđa treba tek da se rodi, zapamti dobro.'

Ovdje nas znima riječ *susfai*. Nije nam uspjelo utvrditi je li taj oblik ispravan ili je pogreška mjesto *suspai*. Ta je riječ, naime, neodvojiva od riječi *suspàiz*, koju donose Miotto 1984 (u značenjima 'zaštitni lak' i 'batine') i Domini et alii 1985 (u značenjima 'drugo jelo' /tal. 'secondo piatto'/ i 'ukor, batine'). Ovaj drugi rječnik daje i primjer *Te ga ciapà 'l suspàiz, a?*, u značenju 'Dobio si batina, je li?'. Značenje 'drugo jelo' i zamjena početnoga /ts/ rovinjskim /s/ ukazivali bi na njemačku riječ *Zuspeise*, ali se tom etimonu protivi više činjenica: 1) Miotto 1984 bilježi i samostalno *pàiz*, u značenjima 'lak za drvo; salamura; batine' (s primjerom *te darà el pàiz la mare co te ciaparà* 'dat će ti majka batina, kad te uhvati'), a *pàiz* može potjecati samo od njemačkoga *Beize*; 2) semantički razvoj od 'lakirati' do 'dati batina' lakše je objašnjiv nego od 'prilog jelu, varivo' do '(dati) batina' (usp. i u nas *navoštiti kome leđa*); 3) krajnji fonem /z/ (odnosno, u pauzi, /s/ ne bi se u IR reflektirao kao /ts/; IR govori, naime, ne poznaju foneme /š/ i /ts/ pa ih oba zamjenjuju svojim fonemom /s/ (*sipilein* < *zeppelin*, *soûc* < *Zug*, *masinegaver* < *Maschinengewehr*, a usp. i navedeno *fasteinzi*, kao i oblik *Neise* za Niš u § 9), dakle upravo suprotno no što bi bilo u slučaju *Zuspeise* > *suspàiz*. Sve to dokazuje da *suspàiz*, u našem tekstu *susfai*, nije rovinjska adaptacija njem. *Zuspeise* nego *Schutzbeize* 'zaštitni lak (i sl.)'.

8. Bogatstvo poslovice, uzrečica i sličnih jezičnih elemenata u IR tekstovima, naročito u djelima Giusta Curta, toliko je da bi samo studij te komponente IR leksika bio dovoljan za knjigu ili bar opsežnu monografiju. Zato se i u tome moramo zadovoljiti samo nekim karakterističnim primjerima.

1. U primjeru 24 radi se o šaljivu izrazu za pojam 'uteći, kidnuti'. Scenu rastave braka poznajemo već iz primjera br. 2; sada sudac šalje ženu da pronađe muža, koji bi također morao prisustvovati raspravi, ali je zakasnio, samo provirio u sučevu sobu i smjesta umakao u najbližu krčmu. Žena ga je našla, pa onda sucu kaže ovo:

- 24) *El gira del rigimento de moghela...* (XV, 181)

Direktan hrvatski prijevod, kako ćemo odmah vidjeti, nije moguć. Ono što je u tekstu tiskano odvojeno (*de moghela*) treba pisati zajedno (*demoghela*), a nagla-

sak je na prvom slogu, dakle *dèmoghela*. To nije ništa drugo nego imperativ 4. lica *demo*, tal. *diamo* 'dajmo', sa spojenim zamjenicama (sostituenti affissi) *ghe* (dativ) i *la* (frazološki akuzativ ženskog roda jednine, kao u *cavarsela*, *svignarsela*, *darsela a gambe* itd.). Sve skupa odgovara dakle talijanskom obliku *diamogliela*, a značenje nam otkrivaju rječnik Doria 1987 i knjiga Zetto 1984. Izraz *dèmoghela* označavao je naime talijanske vojnike u I svjetskom ratu, koji su jedva čekali da s fronte odnosno uopće iz austrijske vojske što prije pobjegnu u talijanske redove. Izraz *dèmoghela*, kome približno odgovara naše (*v*)*udri ga!*, ironički govori dakle o posve suprotnom svojstvu od hrabrosti i borbenosti, pa je time objašnjena i upotreba u našem primjeru.

2. Kada se netko žali na odnos drugih prema njemu, često to izriče uspoređujući se s maslinom koja stoji sama nasred ceste: *Puovaro quil uleio ch'el zi in miezo la cal* (X, 151; XII, 273, 305). A ako netko nekoga mrzi, »ne može ga živa vidjeti«, reći će da je vrijeme da ga vrug živa pojede (*A saravo ura ch'el giavo la surbeiso veiva*, XII, 307).

Svi navedeni primjeri, kao i velika većina drugih u cijelom našem korpusu, potječu iz pera Giusta Curta.

9. Da zaokružimo sliku o jeziku i stilu rovinjskih pisaca moramo bar spomenuti još dvije činjenice. S jedne se strane opaža kako istarski venetski dijalekt, a u najnovije vrijeme i standardni talijanski jezik, polako ali sigurno sve više prodiru u IR govore i asimiliraju ih. To je posve normalno, imamo li na umu sociolingvistički položaj tih govora. S druge pak strane sve su vidljiviji, naročito u tekstovima u zadnjim godištim antologijama *Istria Nobilissima*, hrvatski leksički elementi i aluzije na hrvatsku (jugoslavensku) izvanjezičnu stvarnost. Tako se npr. u XV. svesku javlja riječ *milicija* (adaptirana kao *mileisia*), u jednom se igrokazu govori o dvije kćeri od kojih je jedna udata u Zagreb (*Zagabria*), druga u Niš (koji se u rovinjskoj adaptaciji zove *Neise*, s karakterističnim silaznim diftongom /ei/, supstitucijom fonema /š/ sa /s/ i paragogičkim vokalom), a u XVI. svesku citira se i poznata pjesma *Spavaj, spavaj, Milko moja* (u obliku *Spava spava Meilca muoia*) itd.

Objekte činjenice govore o istome, tj. pokazuju kako se mali i sociolingvistički inferiorni IR idiomi nalaze u »složenoj« situaciji među dvama velikim susjedima, koji se na području Istre nezadrživo približuju i prožimaju; no ipak, ti idiomi još uvijek žive i odlično služe kao književni izraz literature svojega majušnoga teritorija.

Navedena djela

Cernecca 1986: D. Cernecca, *Dizionario del dialetto di Valle d'Istria*, Trst.

Cortelazzo 1989: M. Cortelazzo, *Venezia, il Levante e il mare*, Pisa.

Dalla Zonca 1978: G. A. Dalla Zonca, *Vocabolario dignanese-italiano*, a cura di Miho Debeljuh, Trst.

Devescovi 1894: R. Devescovi, *Vita rovinnese. Bozzetti in vernacolo*, Rovigno.

- Domini et alii 1985: S. Domini–A. Fulizio–A. Miniussi–G. Vittori, *Vocabolario fraseologico del dialetto «bisiàc»*, Bologna.
- Doria 1987: M. Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino storico etimologico fraseologico*, con la collaborazione di Claudio Noliani, Trst.
- Istria Nobilissima*: Antologia delle opere premiate, Primo concorso d'arte e di cultura Istria Nobilissima (vol. I), 1968 — Ventunesimo concorso itd. (vol. XXI), 1988, Trst.
- Miotto 1984: L. Miotto, *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*, Trst.
- Il Nuovo Pirona 1967: G. A. Pirona–E. Carletti–G. B. Corgnali, *Il Nuovo Pirona, vocabolario friulano*, Udine.
- Parisi–Antinucci 1977: D. Parisi–F. Antinucci, *Elementi di grammatica*, Torino.
- Pellegrini 1987: G. B. Pellegrini, *Noterelle linguistiche «bisiache»*, u *Romania et Slavia Adriatica, Festschrift für Žarko Muljačić*, Hamburg, str. 223–236.
- Tekavčić 1983: P. Tekavčić, *Problemi di grafia e di trascrizione nei testi istroromanzi*, »Radovi Pedagoškog fakulteta u Rijeci«, OOUR nastavne djelatnosti Pula, br. 4, str. 135–149.
- Tekavčić 1984a: P. Tekavčić, *Le funzioni pragmlinguistiche dei croatismi nei testi rovignesi contemporanei*, »Linguistica« 24, str. 335–353.
- Tekavčić 1984 b: P. Tekavčić, *Latinizmi u pisanim istroromanskim izvorima*, »Filologija« 12, str. 105–121.
- Tekavčić 1986: P. Tekavčić, *L'elemento tedesco nel Rovignese contemporaneo dell'antologia Istria Nobilissima*, »Vox Romanica« 45, str. 13–25.
- Tekavčić 1987: P. Tekavčić, *Fraasi dipendenti performative nel istroromanzo odierno*; kao Pellegrini 1987, str. 373–388.
- Tekavčić 1988: P. Tekavčić, *Sintassi, semantica, pragmatica in alcuni interessanti casi di ambiguità nei testi istroromanzi moderni*, »Linguistica« 28, str. 67–74.
- Tekavčić 1989: P. Tekavčić, *Le interiezioni (fonosimboli) nella prosa rovignese dell'antologia Istria Nobilissima*, »Linguistica« 29, str. 71–80.
- Villani 1986: P. Villani, *Note teoriche per lo studio dei fonosimboli*, »Linguaggi« III/1, str. 32–44.
- Zanini 1983: L. Zanini, *Razgovor s galebom Filipom*; Istra kroz stoljeća, kolo IV, knjiga 24, Pula–Rijeka.
- Zetto 1984: M. E. A. Zetto, *Zente, salvemo el nostro dialetto!*, Venecija.

Bilješke

- 1 Ta su tri područja vrlo lijepo i izrazito spojena, upravo amalgamirana, npr. u naslovu *Pragmantax*, Akten des 20. Linguistischen Kolloquiums, Braunschweig 1985.
- 2 Dosada postoji samo jedan prozni tekst na balskom (i to ne posve čistom) govoru, *El flavaso*, *Istria Nobilissima XXI* (1988), str. 209–222.
- 3 U više radova insistirali smo na razlici relativnog intenziteta svojstva (*najljepši*; *il più bello*) od apsolutnog intenziteta (*prekrasan*; *bellissimo*): prvi tip pretpostavlja usporedbu kao svoj *raison d'être*, drugi tip ne kazuje nikakvu usporedbu nego samo visok stupanj svojstva s obzirom na određeni kriterij.
- 4 Primjere navodimo točno kako su otisnuti, uključujući sve grafičke nedosljednosti. Neophodne ispravke donosimo u uglatim zagradama, a ispuštene dijelove teksta simboliziraju tri točke, također u uglatim zagradama. Rimski broj označava svezak antologije, arapski stranicu. U prijevodu na hrvatski ne držimo se originala ropski, kako bismo donekle dočarali vrednote rovinjskoga teksta.

- 5 Autoru se očito potkrala pogreška u slaganju u rodu, jer je anaforičku zamjenicu i pridjev složio s bližom imenicom (*duone*), a ne s onom na koju se logički odnose (*dascursi*). Pravilno bi dakle bilo *i dascursi [...] i dievo sta sacriti [...]*.
- 6 Talijansko *altro che* ima prvenstveno supstitutivno značenje (*A altro che B = A al posto di B = A, non B*), koje se može aktualizirati bilo kao negacija (*è brutta, altro che bella*), bilo kao pojačanje (*è bellissima, altro che bella*).
- 7 U ovom primjeru prvi sugovornik (koji pita) govori istarski venetski, drugi (barba Bepo) odgovara na rovinjskom.
- 8 Usp. npr. na str. 154: «Così il performativo ci dice quale tipo di atto linguistico il parlante ha voluto compiere usando una certa frase.» i na str. 272: «*Performativo*: configurazione semantica che specifica il tipo di intenzione comunicativa del parlante. [...]».
- 9 Oblik *salumier* je tiskarska pogreška mjesto *zalumier* (kako glasi u drugim tekstovima); to je izvednica od nepotvrđene ali moguće imenice *zaloume (usp. tal. *giallume*), koja je također izvedena od pridjeva *zalo* (*giallo*) 'žut'. Riječ znači otprilike 'oronuo, požutjeli starac'.
- 10 Držimo da se na semantički razvoj svih varijanata te riječi mogu primijeniti misli što ih J.-P. Chambon iznosi povodom latinske rečenice *Asperges me, Domine, hyssopo et mundabor* (u svojoj recenziji Pfisterova Talijanskoga etimološkog leksika, u »Revue de Linguistique Romane« 53 /1989/, str. 522): «Les significations des mots romans qui en sont issus ne se tirent pas du sens lexical du mot latin, mais se motivent, au contraire, sur l'acte rituel global [...]».
- U semantici takvih izraza mogu dakle sudjelovati brojni drugi, kasniji faktori, pored prvotnoga značenja.

RIASSUNTO

Sulla lingua e sullo stile della prosa rovinnese attuale

Pavao Tekavčić

Il contributo traccia un panorama delle principali caratteristiche dell'espressione artistica della letteratura rovinnese contemporanea, completando nel contempo gli studi anteriori in materia. Sui testi di prosa nell'antologia *Istria Nobilissima* si studiano problemi sintattici, semantici, pragmatici e in parte lessicali: espressione dell'intensità, frasi dipendenti performative, frasi scisse, interiezioni, elementi alloglotti e, infine, certe locuzioni di carattere spiccatamente affettivo. Malgrado la posizione sociolinguisticamente inferiore tra i due grandi «vicini» (il croato e l'italiano), l'istroromanzo, soprattutto rovinnese, mostra vitalità e serve da mezzo d'espressione della letteratura regionale del suo minuscolo territorio.